

ไม้และอิฐในการก่อสร้างเรือนชาวไทเหนือ ชุมชนบ้านหนองเงิน เชียงตุง เมียนมาร์¹

เจนยuth ล่อใจ
กฤษฎา อานโพธิ์ทอง
อดิสร ศรีเสาวนันธ์

นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

บทคัดย่อ

หมู่บ้านหนองเงิน เมืองเชียงตุง สหภาพเมียนมาร์ เป็นหมู่บ้านของกลุ่มชาวไทเหนือที่ตั้งอยู่บริเวณชานเมืองห่างจากศูนย์กลางของเชียงตุงไม่มากนัก จากการที่ทางคณะผู้ศึกษาได้มีโอกาสเข้าทำการสำรวจภาคสนามได้สังเกตเห็นลักษณะสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้หมู่บ้านหนองเงินนี้มีความแตกต่างจากหมู่บ้านอื่นๆ คือ การเลือกใช้วัสดุซึ่งสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนจากวัสดุไม้และอิฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้อิฐของหมู่บ้านหนองเงินนี้เป็นลักษณะของอิฐดินดิบซึ่งถูกนำมาใช้ทั่วไปในทุกองค์ประกอบของหมู่บ้าน ประกอบกับการนำอิฐดินดิบนี้มาใช้ร่วมกับโครงสร้างไม้ของเรือนซึ่งเป็นวัสดุหลักแต่เดิมทำให้เกิดลักษณะของการประกอบอยู่ร่วมกันของวัสดุทั้ง 2 ที่มีความน่าสนใจศึกษาถึงมูลเหตุและลักษณะความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น

จากการศึกษาข้อมูลต่างๆ ในเบื้องต้นสันนิษฐานได้ว่า สาเหตุที่ทำให้ชาวบ้านหนองเงินเลือกใช้วัสดุอิฐดินดิบนี้เป็นองค์ประกอบหลักทางสถาปัตยกรรมอาจเพราะเนื่องมาจากความที่คนในชุมชนเป็นกลุ่มชนชาวไทเหนือซึ่งมีความเป็นไปได้ที่จะรับเอาวัฒนธรรมการปลูกสร้างเรือนมาจากทางตอนใต้ของประเทศจีนอย่างลักษณะของบ้านดินหรือเรือนก่ออิฐปลูกสร้างติดดินในรูปแบบคล้ายคลึงกัน ส่วนอีกสาเหตุหนึ่งสรุปความได้จากการสัมภาษณ์เจ้าของเรือนคือการที่ไม้ที่นั่นกลายเป็นวัสดุที่หาได้ยากขึ้นนั่นเอง

นอกจากนี้ ในรายละเอียดของการศึกษาพบว่าการผสมผสานกันในรูปแบบลักษณะต่างๆ ของวัสดุไม้และอิฐในหมู่บ้านหนองเงิน แบ่งได้เป็น 2 ประเด็นหลักๆ ด้วยกัน คือ คุณลักษณะของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่เกิดจากส่วนผสมระหว่างวัสดุไม้และอิฐดิบในระดับผังของบ้านและตัวเรือน

¹ บทความนี้เป็นข้อสังเกตจากการลงพื้นที่วิจัยภาคสนามในรายวิชา 261 513 ปฏิบัติการภาคสนาม 2 (Fieldwork Study II) หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต และปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

พบเห็นได้จากลักษณะของการสร้างแนวกำแพงอิฐเพื่อกำหนดขอบเขตซึ่งส่งผลต่อการปิดล้อมพื้นที่ให้สอดคล้องกับการใช้สอยและกิจกรรม โดยสามารถจำแนกได้เป็น 3 ลักษณะ คือ การก่อสร้างแนวกำแพงอิฐโดยไม่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างไม้เดิม, การก่อเพื่อทดแทนโครงสร้างไม้เดิม และการก่อสร้างเรือนหลังใหม่จากอิฐทั้งหลัง ส่วนเนื้อหาในอีกประเด็นหนึ่งคือเรื่องของ รายละเอียด (Detail) และเทคนิค (Technic) ต่างๆ ของการอยู่ร่วมกันของวัสดุทั้ง 2 ซึ่งส่งผลต่อรูปแบบและลักษณะเฉพาะทางสถาปัตยกรรมจากข้อจำกัดทางธรรมชาติของวัสดุ โครงสร้างการรับแรง และความสอดคล้องต่อรูปแบบดั้งเดิมของเรือน

คำสำคัญ: อิฐ/ไม้/โครงสร้าง/วัสดุ/หน้าที่/รูปทรง/ที่ว่าง/รูปลักษณะ/ภูมิปัญญา/เรือนพื้นถิ่น

1. บทนำ

การสำรวจภาคสนาม ณ หมู่บ้านหนองเงิน เมืองเชียงตุง สหภาพเมียนมาร์ พบเรือนพื้นถิ่นที่อยู่อาศัยที่มีลักษณะที่แตกต่างไปจากหมู่บ้านอื่นๆ อย่างเห็นได้ชัดเจน คือ เรือนเกือบจะทั้งหมดของหมู่บ้านประกอบสร้างขึ้นจากวัสดุก่อสร้าง 2 ประเภทหลัก ได้แก่ อิฐดินดิบ และไม้ ซึ่งแตกต่างไปจากชุมชนอื่นๆ ในเมืองเชียงตุง อย่างไรก็ตาม พัฒนาการของการก่อสร้างเรือนด้วยอิฐดินดิบนั้นมีมูลเหตุปัจจัยหลายประการ อาทิ ประชากรหลักของหมู่บ้าน คือ ชาวไทเหนือซึ่งเคลื่อนย้ายลงมาจากราคะวันตักของจีน ซึ่งกลุ่มชนดังกล่าวมีภูมิปัญญาในการก่อสร้างเรือนด้วยดินแต่ว่าปลูกสร้างเรือนเป็น 2 ชั้น เช่นเดียวกับกลุ่มชนชาติพันธุ์กลุ่มอื่นๆ นอกจากนี้ ท่าเลที่ตั้งชุมชนซึ่งอยู่บนที่เนินที่มีดินที่มีคุณสมบัติดีในการผลิตอิฐดินดิบ ด้วยคุณสมบัติ ข้อดี ข้อด้อยที่ต่างกันของวัสดุทั้งสองประเภท ทำให้เกิดเป็นภูมิปัญญาในการนำเอาวัสดุทั้งสองมาใช้ร่วมกันภายในเรือน ในลักษณะที่แตกต่างหลากหลายกันออกไป

จากข้อสังเกต และข้อมูลในการสัมภาษณ์เบื้องต้นดังกล่าวนำไปสู่คำถามเบื้องต้นของบทความ 2 ประการ ได้แก่ สาเหตุอะไรที่ทำให้ชาวบ้านหนองเงินใช้อิฐดินดิบในการก่อสร้าง ในขณะที่ชุมชนอื่นๆ ที่อยู่ในบริบทเดียวกันนั้นสร้างเรือนทั้งหลังด้วยไม้ ทั้งที่มีภูมิประเทศไม่แตกต่างกันมากนัก และภูมิอากาศที่เหมือนกัน คำถามที่สำคัญประการต่อมา รูปแบบของการนำเอาอิฐมาใช้ร่วมกับไม้ทั้งในเรือนดั้งเดิม และเรือนที่สร้างขึ้นใหม่มีลักษณะอย่างไรบ้าง ทั้งในประเด็นของโครงสร้าง ที่ว่างและการใช้สอย รวมไปถึงภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการใช้อิฐดินดิบมีอะไรบ้าง

เนื่องด้วยระยะเวลาในการสำรวจภาคสนาม ณ หมู่บ้านหนองเงิน เชียงตุง นี้มีค่อนข้างจำกัด ดังนั้นวิธีการศึกษา รวมไปถึงเนื้อหาของบทความนี้จะไปในลักษณะของ “ข้อสังเกต” ที่ได้ระหว่างสำรวจ และการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการต่อเจ้าของและผู้อาศัยในเรือน ผสานกับการศึกษาเนื้อหาอีกที่ได้รับการอนุเคราะห์จากคุณภควี วงศ์สุวรรณ นักศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ซึ่งทำวิทยานิพนธ์ในเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับงานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของหมู่บ้านหนองเงินและหมู่บ้านข้างเคียง และแบบการเก็บข้อมูลภาคสนามทางสถาปัตยกรรมที่ได้รับมาจาก อาจารย์ ดร. เกียรติกร เกิดศิริ จากนั้นจึงนำมาพิจารณา ตั้งข้อสังเกต และสรุปผลข้อสังเกตในบทความชิ้นนี้

2. ข้อมูลเบื้องต้นของพื้นที่ศึกษา

หมู่บ้านหนองเงินตั้งอยู่บริเวณที่ราบเขตชานเมืองเชียงตุงทางทิศตะวันออกบนเส้นทางที่เชื่อมต่อไปยังเมืองลา เป็นชุมชนของกลุ่มคนที่เรียกตัวเองว่าชาวไทเหนือ ซึ่งมีคำอธิบายคำเรียกนี้ว่าเป็นกลุ่มของชาวไทที่อาศัยอยู่ทางตอนเหนือของประเทศเมียนมาร์และรับเอาวัฒนธรรม การดำรงชีวิต รวมไปถึงวิธีการปลูกสร้างเรือนมาจากกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ทางตอนใต้ของประเทศจีน ชุมชนชาวไทเหนือที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านหนองเงินนี้ ดำรงชีพโดยการทำนาข้าวเป็นหลัก โดยจะปลูกบ้านรวมกันเป็นกลุ่มบนที่ดอน และมีนาข้าวกระจายอยู่รอบหมู่บ้านในกลุ่ม

ภาพที่ 1 (ซ้ายบน): บ้านที่สร้างจากอิฐดินดิบในเมืองลี่เจียงทางตอนใต้ของจีน สังเกตรูปทรงหลังคาเตี้ย ปลายชายคาสั้น ที่มา: Alfred Molon, O2 Mountain house with mud bricks walls, accessed April 18th, 2014, available from <http://www.molon.de/galleries/China/Yunnan/Misc/img.php?pic=2>.

รูป 2 (ขวาบน): บ้านของชาวไทเขิน ในหมู่บ้านทราย เมืองเชียงตุง ที่สร้างขึ้นจากไม้ทั้งหมด สังเกตว่าเริ่มมีการนำอิฐมาก่อปิดส่วนใต้ถุน แต่โครงสร้างของเรือนทั้งหมดยังเป็นไม้

รูป 3 (ล่าง): บ้านของชาวไทเหนือในหมู่บ้านหนองเงิน เมืองเชียงตุง ทรงหลังคายังเป็นแบบบ้านไม้ แต่มีการใช้อิฐเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างเรือน

ความน่าสนใจของชุมชนแห่งนี้ในแง่สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นคือ เรือนเกือบทุกหลังสร้างขึ้นด้วย วัสดุไม้ และอิฐดินดิบผสมผสานอยู่ร่วมกัน ซึ่งแตกต่างไปจากลักษณะของเรือนที่พบในกลุ่มชาติพันธุ์ ไทกลุ่มอื่นๆซึ่งมักจะสร้างขึ้นจากวัสดุไม้เพียงอย่างเดียว และก็แตกต่างไปจากลักษณะของเรือนพื้นถิ่น ที่สร้างขึ้นจากอิฐดินดิบทั้งหลัง (อิฐที่ไม่ผ่านการเผา แต่ใช้การวางผึ่งแดดทำให้แกร่งคงรูปได้) มีหลังคาเตี้ย ชายคาสั้น ซึ่งพบได้ทั่วไปทางตอนใต้ของประเทศจีน ด้วยเหตุนี้จึงอาจเรียกได้ว่าเรือนที่พบในหมู่บ้าน หนองเงินมีลักษณะ “ระหว่าง” วิธีการของกลุ่มชาติพันธุ์สองกลุ่ม ตั้งอยู่ที่ขอบเขตของกลุ่มชนทั้งสอง ในเชิงภูมิประเทศและภูมิอากาศ

จากการสัมภาษณ์เจ้าของเรือนในหมู่บ้านหนองเงิน 2 หลัง ให้ข้อมูลคล้ายๆกันว่าเรือน ตั้งเดิมสร้างขึ้นจากไม้ทั้งหลังมีอายุมากกว่า 100 ปี ต่อมาเมื่อไม้กลายเป็นวัสดุที่หาได้ยากขึ้นจาก ท้องถิ่นที่อาศัย จึงเริ่มซ่อมแซมต่อเติมบ้านด้วยอิฐดินดิบซึ่งก็ทำขึ้นจากดินสีแดงในบริเวณบ้าน ของตนเอง จากข้อมูลนี้ทำให้ในครั้งแรกผู้ศึกษาเริ่มต้นตั้งข้อสันนิษฐานว่า เรือนแรกเริ่มสุดน่าจะ สร้างขึ้นจากไม้ ก่อนที่จะค่อยๆ เปลี่ยนแปลงมาใช้อิฐในปัจจุบัน ต่อมาจากข้อมูลของภักวี วงศ์สุวรรณ ซึ่งเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยในเรือนของหมู่บ้านหนองเงินและหมู่บ้านข้างเคียงซึ่งเป็น กลุ่มของชาวไทเหนือเช่นเดียวกับอีกสองแห่ง คือ บ้านเพยรุง และบ้านกาดฟ้า พบว่าลักษณะของ เรือนในทั้ง 3 หมู่บ้านนี้มีลักษณะคล้ายกัน และมีเรือนหลายหลังถูกสร้างขึ้นด้วยอิฐดินดิบเพียงอย่าง เดียวมาตั้งแต่อดีต สอดคล้องกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์ที่ระบุว่าเรือนที่สร้างจากอิฐและไม้นั้นมี ควบคู่พร้อมๆกันมานานแล้ว โดยเรือนที่ก่อสร้างด้วยอิฐดินดิบน่าจะได้รับอิทธิพลมาจากการก่อสร้าง บ้านด้วยอันเป็นแบบแผนของการก่อสร้างบ้านเรือนในประเทศจีน ส่วนปัจจัยที่ทำให้วัสดุชนิดใดนิยม นำมาก่อสร้างเป็นเรือน นั้นขึ้นอยู่กับว่าวัสดุใดในเวลานั้นจะหามาใช้ได้สะดวกกว่า

อย่างไรก็ดี หากพิจารณาเหตุผลเรื่องการได้มาซึ่งวัสดุมาอธิบายความนิยมในการเลือกใช้ วัสดุทั้งสองชนิดนี้แล้ว จะเห็นว่าอิฐดินดิบซึ่งทำขึ้นจากดินในแหล่งที่ตั้งนั้นเป็นวัสดุที่หาได้ง่ายกว่าไม้ มาตั้งแต่ต้น จึงไม่น่าจะเป็นเหตุผลหลักในการที่วัสดุอิฐจะเพิ่งมาได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นในช่วงเวลา ปัจจุบัน

นอกจากนี้ อาจารย์ ดร. เกรียงไกร เกิดศิริ ได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมในการลงภาคสนามว่า เดิมที เดียวเรือนของคนไทแถบนี้ น่าจะสร้างขึ้นด้วยไม้ทั้งหลังเช่นเดียวกับชาติพันธุ์ไทกลุ่มอื่นๆ ต่อมาได้รับ อิทธิพลจากกลุ่มชนซึ่งอาจจะเป็นคนไทที่ติดต่อไปมาหาสู่กับชุมชนในจินตนาการ จึงได้รับเอาวิธีการ สร้างเรือนด้วยอิฐเข้ามาผสมผสานกับการก่อสร้างด้วยไม้แบบดั้งเดิม โดยอาจจะมีเหตุจูงใจจากการ เปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติบางอย่าง ทางผู้ศึกษาเห็นว่าข้อสันนิษฐานนี้น่าจะช่วยขยายความให้กับให้ ข้อสันนิษฐานข้อที่สองก่อนหน้านี้ให้สมบูรณ์ได้ยิ่งขึ้น โดยมีความเห็นเพิ่มเติมว่างานเชิงช่างอิฐนั้น น่าจะได้รับเข้ามาเป็นระยะเวลาแล้วตามคำบอกเล่าของข้อสันนิษฐานที่สอง แต่อาจจะนำมาใช้ สร้างองค์ประกอบอื่นๆที่ยังไม่เกี่ยวข้องกับการอยู่อาศัยนัก เช่น รั้ว หรือโรงเรือนเตี้ยๆ เป็นต้น ต่อมา เมื่อวัสดุไม้ตามธรรมชาติเริ่มหายากขึ้น จึงทำให้ชาวบ้านหนองเงินค่อยๆปรับเอาวิธีการก่อสร้าง กำแพงอิฐเข้ามาใช้ในเรือน ตั้งแต่การนำมาต่อเติมส่วนใต้ถุน นำมาทดแทนโครงสร้างไม้เดิม และสร้าง เรือนใหม่ขึ้นทั้งหลังด้วยอิฐ พัฒนาการของการอยู่ร่วมกันระหว่างอิฐและไม้ซึ่งยังอยู่ระหว่างทางการ

เปลี่ยนแปลงนี้ จึงทำให้รูปแบบของเรือนที่พบในหมู่บ้านหนองเงินยังไม่ตกผลึกเกิดเป็นแบบแผนที่ชัดเจน เรือนแต่ละหลังจะมีรูปแบบของการใช้วัสดุทั้งสองประเภทนี้ แตกต่างกันไป ทั้งในด้านตำแหน่ง สัดส่วน และวิธีการตั้งที่กล่าวไปแล้วว่าข้อมูลที่แสดงในบทความนี้ได้จากการลงสำรวจภาคสนามในระยะเวลาอันสั้น และการค้นคว้าเพิ่มเติมในภายหลัง ข้อเสนอแนะต่างๆจึงเป็นเพียงความเป็นไปได้ที่มาจากผลการประมวลผลตามเหตุปัจจัยตามที่รวบรวมมาได้ คำตอบเรื่องสาเหตุของการใช้วัสดุสองประเภทในเรือนพื้นถิ่นของหมู่บ้านหนองเงินที่มีเหตุผลที่พิสูจน์ได้อย่างชัดเจน จึงยังรอให้ผู้สนใจจะศึกษาในเชิงลึกได้ค้นคว้าหาข้อมูลเพิ่มเติมต่อไป

3. คุณลักษณะของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเรือนที่อยู่อาศัย

ชุมชนหมู่บ้านหนองเงิน: ส่วนผสมของวัสดุไม้และอิฐดินดิบ

3.1 การปิดล้อม (Enclosure)

การปิดล้อมสัมพันธ์กับวัสดุโดยมีผลลัพธ์เป็นที่ว่างทางสถาปัตยกรรม สำหรับเรือนพื้นถิ่นนั้นที่ว่างไม่ได้เกิดขึ้นจากเจตนาในเชิงสุนทรียภาพ แต่เป็นร่องรอยที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมของมนุษย์กับงานสถาปัตยกรรม โดยคุณสมบัติตามธรรมชาติของวัสดุอิฐและไม้ที่ก่อให้เกิดลักษณะของการปิดล้อมที่แตกต่างกันมาตั้งแต่ต้น กำแพงอิฐโดยทั่วไปนั้นก่อรูปจากก้อนอิฐวางซ้อนขึ้นไป ถ่ายน้ำหนักรากจากก้อนบนลงสู่ล่างตามลำดับเกิดเป็นทั้งสิ่งปิดล้อม (Enclosure) และโครงสร้าง (Structure) รับน้ำหนักขึ้นในเวลาเดียวกัน ด้วยเหตุนี้การเจาะช่องเปิดทั้งหน้าต่างหรือประตูขึ้นบน กำแพงก่ออิฐจึงมีข้อจำกัดที่ไม่สามารถสร้างช่องเปิดขนาดใหญ่ได้ นอกจากนั้นมวล (Mass) ของอิฐยังทึบตัน ให้ความรู้สึกถึงความมีน้ำหนักยามมองเห็นและสัมผัส ทำให้กำแพงที่สร้างขึ้นด้วยอิฐให้ความรู้สึกถึงการปิดล้อมที่หนักแน่น และแสดงออกถึงสัดส่วนของส่วนที่มากกว่าส่วนที่เจาะช่องเสมอ ในทางกลับกันการก่อรูปของไม้ที่นั้นเกิดจากโครงสร้างหลัก-รองที่การแบ่งรับน้ำหนักตามชิ้นส่วนเล็กใหญ่ตามตำแหน่งหน้าที่แตกต่างกัน เช่น โครงสร้างหลังคาไม้มีแป จันทัน อกเส ด้ง ชื่อ โครงสร้างพื้นมีการนำหนักจากพื้น ตง คาน หรือชื่อเรียกอื่นตามแต่ละท้องถิ่น จากนั้นน้ำหนักจากทั้งพื้นและหลังคาจึงถ่ายเทลงสู่เสาแต่ละต้นก่อนลงสู่ส่วนฐานรากต่อไป ผนังซึ่งวางลงบนพื้นเรือนหรือบนคาน จึงไม่ได้มีผลต่อการก่อรูปของโครงสร้างหลัก ผนังเรือนมีลักษณะเป็นโครงสร้างแบบชิ้นส่วน (Framework) หรือพื้นผิว (Surface) ที่แยกออกมาจากโครงสร้างหลักอีกทีหนึ่ง ดังนั้นการเจาะช่องเปิดจึงสามารถทำได้อย่างอิสระ หรือแม้แต่เป็นพื้นโล่งโดยไม่มีผนังเลย ธรรมชาติของโครงสร้างไม้เช่นนี้สร้างให้เกิดเป็นความรู้สึกของการปิดล้อมที่มีความโปร่งเบา ยืดหยุ่น และมีอิสระที่มากกว่ากำแพงก่ออิฐ

ลักษณะการใช้กำแพงอิฐที่พบในหมู่บ้านหนองเงินนี้ แบ่งออกได้เป็น 3 ลักษณะ คือ การต่อเติมเรือนไม้เดิมด้วยกำแพงอิฐโดยที่ไม่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างไม้เดิมของเรือน ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นการก่อกำแพงอิฐลงไปที่ยื่นใต้ถุนเรือน ลักษณะที่สองคือการก่อกำแพงอิฐทดแทนโครงสร้างไม้เดิม โดยจะวางหรือสอด คาน ตง อกเส หรือชื่อ ซึ่งเป็นโครงสร้างของพื้นหรือหลังคาเดิม ลงบนกำแพงอิฐโดยตรง ในลักษณะนี้กำแพงอิฐจะกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิธีการปิดล้อมในเรือนอย่างเป็นทางการเดียวกัน ส่วนลักษณะสุดท้ายคือ เรือนหลังใหม่ที่สร้างขึ้นจากอิฐทั้งหลัง เรือนอิฐแบบนี้จะมีผนังรอบ

นอกจากนี้โครงสร้างขึ้นจากอิฐ ส่วนของโครงสร้างพื้น หลังคา และการกันห้องภายในที่ยังคงทำขึ้นจากไม้ จากการศึกษาภาพรวมของผังบริเวณของเรือนที่ได้จากการเก็บข้อมูลภาคสนาม พบว่าถึงแม้ลักษณะการวางเรือนจะแตกต่างกันออกไปตามรูปร่างของอาณาเขตที่ดิน แต่มีลักษณะที่ร่วมกันอยู่คือ ทางเข้า หรือบันไดทางขึ้นเรือนเกือบทุกหลังจะหันหรือตั้งอยู่ในทางทิศเหนือ หรือตะวันออกเฉียงเหนือ โดยทางเข้า-ทางขึ้นเรือนจะอยู่ใกล้กับลานโล่งสำหรับกิจกรรมของบ้าน อีกผังหนึ่งของลานนิยมปลูกเป็นยั้งข้าวเอาไว้ โดยจะสามารถมองเห็นทางเข้ายั้งข้าวจากทางเข้าของเรือนหลักได้อย่างชัดเจน พื้นที่ลาน ทางเข้า และด้านหน้าของเรือนนี้สามารถเรียกได้ว่าเป็นพื้นที่ “ภายใน” ของผังบริเวณบ้านได้

ข้อสังเกตประการแรก คือ การใช้วัสดุอิฐเพื่อสร้างการปิดล้อมในระดับของผังบริเวณ ส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นที่ขอบทางด้านนอกของเรือน ด้านที่ไม่ใช่ทางเข้าหลักของอาณาเขตบ้าน ลาน และทางเข้าส่วนของยั้งข้าว โดยเฉพาะผนังรอบนอกด้านที่ติดกับเขตที่ดินของเพื่อนบ้านจะมีการใช้กำแพงก่ออิฐมากกว่า ด้าน “ภายใน” อย่างเห็นได้ชัด ข้อสังเกตประการนี้อาจอธิบายได้ว่า การใช้กำแพงที่ทำขึ้นจากวัสดุอิฐสร้างความรู้สึกปกป้อง ปลอดภัย และเป็นส่วนตัว จากพื้นที่รอบๆข้างได้มากกว่า ประกอบกับผนังที่อยู่รอบนอกดังกล่าวมักไม่ได้เป็นด้านที่ต้องการให้เกิดการเชื่อมต่อทั้งทางสายตาหรือความจำเป็นของการเข้าถึงด้วยประตู ในทางกลับกันโครงสร้างไม้อนุญาตให้เกิดการเชื่อมต่อทั้งทางสายตา และทางการเข้าถึงได้มากกว่า

นอกจากพื้นที่ด้านนอกเรือนแล้ว วัสดุทั้งสองยังสัมพันธ์กับลำดับของความเป็นสาธารณะ และส่วนตัวภายในเรือนอีกด้วย ส่วนของทางเข้าเรือนนิยมยกพื้นสูงมีบันไดขึ้น ก่อนที่จะเป็นพื้นเฉลียงขนาดเล็กใหญ่ตามสัดส่วนของผังบ้านส่วนนี้ในเรือนส่วนใหญ่ยังสร้างขึ้นจากโครงสร้างไม้ ก่อนที่จะถัดเข้าไปยังส่วนของโถงภายในที่มีกำแพงผนังโดยรอบ มีทั้งที่ยังเป็นโครงสร้างไม้ยื่นล้นสอปผนัง ออกด้านนอกอย่างเรือนไม้แบบเดิม หรือแทนที่ด้วยกำแพงอิฐทั้งหมด ส่วนด้านในสุดซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนตัวสำหรับพักผ่อนตอนกลางคืน มักจะกั้นภายในด้วยผนังโครงเคร่า แต่รอบนอกทั้งหมดนิยมก่อเป็นกำแพงอิฐรอบ เจาะเป็นช่องหน้าต่างขนาดเล็ก มีรายละเอียดของทับหลังที่เป็นปูน หรือใช้อิฐเรียงเป็นโครงสร้างโค้ง (Arch) เตี้ย สำหรับรับน้ำหนักกำแพงอิฐที่อยู่เหนือช่องเปิดขึ้นไป

จะเห็นได้ว่าการเลือกใช้อิฐทดแทนไม้ ไม่ได้เลือกใช้กับทุกๆส่วนของเรือน แต่จะใช้จากน้อยไปหามากตามลำดับของที่วางจากส่วนที่สาธารณะ (Public) ซึ่งต้องการความโปร่งโล่ง ไปจนถึงพื้นที่ส่วนตัว (Private) ที่ต้องการความมิดชิด ปลอดภัย นอกจากเหตุผลเรื่องความเป็นสาธารณะ-ส่วนตัวแล้ว จากการสัมภาษณ์เจ้าของเรือนบางหลังให้เหตุผลว่าส่วนห้องนอนที่มีผนังภายนอกเป็นอิฐจะสามารถป้องกันลม และอากาศหนาวเย็น ซึ่งเป็นภูมิอากาศของท้องถิ่นนี้ได้ดีกว่าผนังที่ทำขึ้นจากไม้ ข้อสังเกตเรื่องที่ว่านี้ที่แตกต่างนี้ส่งผลให้รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของบ้านหนองเงินเกิดลักษณะเฉพาะตัวคือมีความแตกต่างอย่างชัดเจนระหว่างพื้นที่สาธารณะที่ต้องการการเชื่อมต่อซึ่งมักจะสร้างขึ้นจากโครงสร้างไม้ และพื้นที่ส่วนตัว หรือพื้นที่ที่ต้องการการควบคุม ซึ่งมักจะปิดล้อมสร้างพื้นที่ด้วยผนังอิฐ

ถึงแม้ว่าความนิยมในการใช้อิฐสร้างเรือนจะเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ จนแม้แต่เรือนสร้างใหม่บางหลังจะสร้างขึ้นด้วยอิฐทั้งหมดแล้วก็ตาม แต่ในเรือนประเภทยั้งข้าวที่สำรวจพบ ก็ยังคงสร้างด้วยวัสดุสองชนิดอยู่ด้วยกันเสมอ โดยในผนังเรือนทั้งสี่ด้านของยั้งข้าว มักจะทำขึ้นจากกำแพงอิฐอย่าง

น้อยสองด้าน หากยังข้างนั้นตั้งอยู่ที่มุมของบ้านติดกับริมรั้ว ก็มักจะนิยมทำเป็นผนังก่ออิฐรูปตัว L (หรือเป็นรูปตัว U ที่มีขาด้านหนึ่งสั้นกว่า) หันมุมเข้าหาด้านที่ติดกับรั้วและหันส่วนที่เป็นโครงสร้างไม้เข้าสู่ “ภายใน” หรือหากยังข้างนั้นตั้งอยู่ภายในที่ดินไม่ติดริมรั้วด้านใดก็นิยมก่อเป็นผนังอิฐสามด้านเป็นรูปตัว U และให้ผนังด้านยาวด้านหนึ่งเป็นทางเข้าของยังข้างที่สร้างขึ้นจากโครงสร้างไม้ โดยกำแพงอิฐที่ล้อมอยู่นั้นก็จะทำหน้าที่เป็นโครงสร้างรับน้ำหนัก พื้น และหลังคา ร่วมกับเสาไม้ของทางเข้าทางด้านหน้าเสมอ

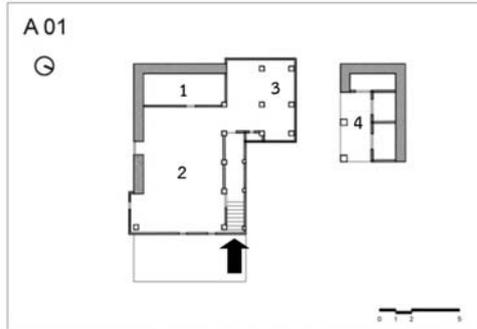
ภาพที่ 4: รูปแบบของเรือนไม้และอิฐในหมู่บ้านหนองบัว (บนซ้าย) เรือนที่ใช้กำแพงอิฐมาต่อเติมไม่เกี่ยวกับโครงสร้าง (บนขวา) เรือนที่ใช้กำแพงอิฐมาทดแทนโครงสร้างเดิม (ซ้าย) เรือนที่สร้างขึ้นด้วยอิฐทั้งหลัง

ภาพที่ 5: การใช้กำแพงอิฐรูปตัว U เป็นกำแพงรับน้ำหนัก ร่วมกับโครงสร้างไม้ ยังข้างจะเปิดออกทางด้านยาวที่เป็นโครงสร้างไม้เพียงด้านเดียว นอกจากจะขนย้ายข้าวได้สะดวกแล้ว ยังช่วยในการระบายอากาศอีกด้วย

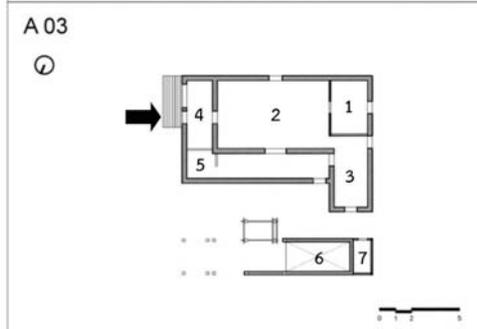

48 หน้าจั่ว: ว่าด้วยสถาปัตยกรรม การออกแบบ และสภาพแวดล้อม
วารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

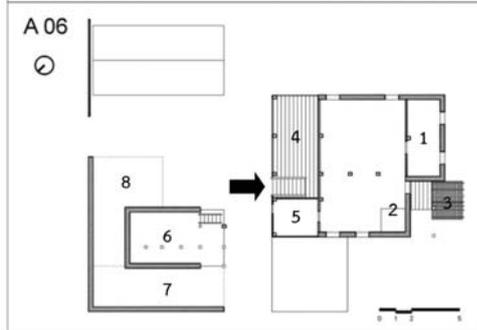
เรือน A 01

- 1 พื้นที่นอน
- 2 พื้นที่ทำงาน
- 3 พื้นที่ครัว
- 4 ยุ้งข้าว

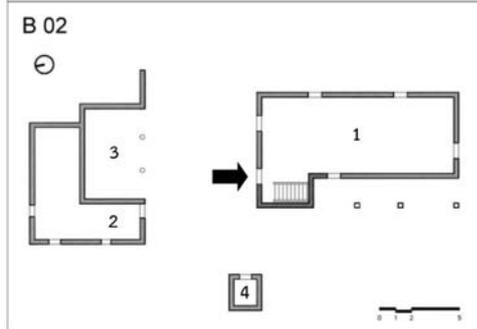
เรือน A 03

- 1 พื้นที่นอน
- 2 พื้นที่โถง
- 3 พื้นที่ครัว
- 4 ชาน
- 5 พื้นที่เก็บของ
- 6 ยุ้งข้าว
- 7 ห้องน้ำ

เรือน A 06

- 1 พื้นที่นอน
- 2 พื้นที่ครัว
- 3 พื้นที่ซีกล่าง
- 4 ระเบียง
- 5 พื้นที่เก็บของ
- 6 ยุ้งข้าว
- 7 ห้องน้ำ
- 8 เลี้ยงไก่

เรือน B 02

- 1 โถงชั้นล่าง
- 2 พื้นที่ครัว
- 3 ยุ้งข้าว
- 4 ห้องน้ำ

ภาพที่ 6: ผังพื้นร่างจากการเก็บข้อมูลภาคสนาม แสดงให้เห็นถึงการปิดล้อมที่ว่างในระดับผังการเข้าถึง และตำแหน่งของการใช้กำแพงอิฐที่สัมพันธ์กับที่ว่างของผัง

ลักษณะของการอยู่ร่วมกันระหว่างโครงสร้างที่เกิดจากวัสดุทั้งสองประเภทนี้ สะท้อนความจำเป็นของการใช้งานในเรือนยุงข้าวที่แตกต่างกันออกไปจากในเรือนอยู่อาศัย กล่าวคือทางเข้ายุงข้าวจากโครงสร้างไม้นั้น ที่ชั้นล่างสามารถทำเป็นใต้ถุนโล่งสำหรับโรงเลี้ยงสัตว์ หรือโรงจอตลอดได้ ส่วนชั้นสองของยุงข้าว พื้นที่ทางด้านหน้าก็มักทำเป็นเฉลียงสำหรับรับข้าวเปลือกและเก็บของ ถัดเข้าไปภายในจึงกันผนังไม่เป็นห้องสำหรับเก็บข้าวเปลือกผนังด้านนี้นอกจากจะสะดวกในการเปิดช่องกว้างสำหรับเวลาขนถ่ายข้าวเปลือกแล้ว ยังระบายอากาศได้ดีกว่าผนังอิฐในด้านที่เหลือ ช่วยให้ความชื้นในยุงข้าวไม่เกิดสะสมทำให้ข้าวเปลือกเก็บรักษาได้นานวันขึ้น

โครงสร้าง (Structure)

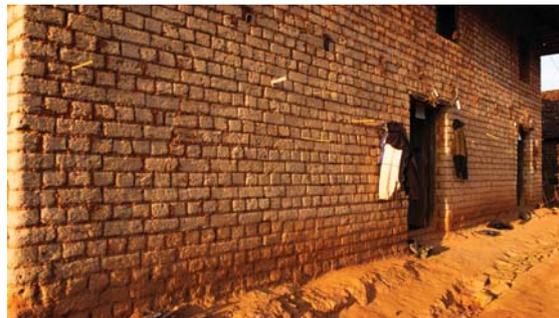
แม้ว่าระบบโครงสร้างของเรือนที่อยู่อาศัยพื้นถิ่นบ้านหนองเงินจะไม่ได้มีความสลับซับซ้อนหรือมีความแตกต่างไปจากลักษณะของโครงสร้างเรือนพื้นถิ่นที่มีการศึกษากันมา แต่ในความเรียบง่ายดังกล่าวนี้ ส่งผลให้เกิดความน่าสนใจในประเด็นที่เกิดขึ้นจากการมองลงไปรายละเอียดต่างๆ แม้ตัวระบบโครงสร้างเองจะไม่ได้เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นใหม่ แต่การผสมผสานระหว่างภูมิปัญญางานไม้ และงานอิฐดินดิบนี้ นอกจากจะสร้างความแข็งแรงให้กับตัวเรือนแล้ว เรายังสามารถอ่านความมีสุนทรียภาพและพัฒนาการทางความคิดที่เปลี่ยนแปลงไป สู่ความเชื่อมโยงต่างๆ โดยศึกษาผ่านระบบโครงสร้างหรือการก่อสร้างเรือนเป็นพื้นฐาน

ลักษณะของเรือนพักอาศัยบ้านหนองเงิน ในภาพใหญ่ที่เราสามารถมองแยกออกได้เป็นสองประเภทตามวัสดุในการก่อสร้าง คือวัสดุประเภทไม้ กับวัสดุที่เป็นอิฐดินดิบ โดยจากเนื้อหาเบื้องต้นดังกล่าวไปนั้น เรือนพักอาศัยบ้านหนองเงิน ในช่วงแรกนิยมใช้ไม้เป็นองค์ประกอบหลักในการทำกรอกสร้าง ในอีกแง่หนึ่งก็คือมีลักษณะโครงสร้างที่เป็นไม้ ระบบโครงสร้างก็จะเป็นระบบเบาโดยใช้เสา คาน หรือที่เรียกว่า skeleton frame system โดยมีหลักการในถ่ายน้ำหนักจากพื้นผ่านคานและลงสู่เสา ซึ่งโดยหลักการแล้วจะดำเนินเหมือนกันในลักษณะดังกล่าวนี้ โดยอาจจะมีความแตกต่างกันไปในรายละเอียดตามพื้นที่ต่างๆ ซึ่งระบบดังกล่าวนี้เองก็เป็นระบบเดียวกันกับระบบ เสา คาน ของคอนกรีตที่ใช้ในงานสถาปัตยกรรมอย่างแพร่หลายในยุคสมัยปัจจุบัน แต่ในวัสดุประเภทอิฐนั้น ลักษณะของระบบโครงสร้างจะมีความแตกต่างกัน คือเป็นการใช้ผนังรับน้ำหนัก หรือ wall bearing system โดยเน้นการรับแรงและถ่ายน้ำหนักผ่านกำแพงเป็นหลัก และเนื่องจากการที่ใช้ผนังเป็นส่วนรับและถ่ายแรงนั้น การเจาะช่องเปิดจึงมีขนาดเล็ก หรืออาจจะไม่สามารถมีช่องเปิดเลยก็เป็นได้

แต่ลักษณะของโครงสร้างที่เกิดขึ้นที่บ้านหนองเงินนั้นที่ได้พบเห็นจากการลงพื้นที่ที่มีความน่าสนใจนั้น คือการผสมผสานความรู้ในระบบโครงสร้างในทั้งแบบโครงเบาเสาคาน (skeleton frame system) เข้ากับโครงสร้างผนังอิฐดินดิบรับน้ำหนัก (wall bearing system) ทำให้เกิดภูมิปัญญาที่มีความเฉพาะตัว และสะท้อนความคิดของพื้นที่นี้ได้เป็นอย่างดี โดยลักษณะของการกรอกสร้างนั้นดังที่ได้พบในพื้นที่คือ การสร้างใหม่ทั้งหลัง และการซ่อมแซมหรือแทนที่โครงสร้างเดิม ในส่วนของการสร้างใหม่นั้น ก็พบว่ามีการเปลี่ยนตัวเรือนให้กลายเป็นอิฐดินดิบทั้งหลัง แทนที่ความรู้ในการกรอกสร้างแบบใช้ไม้ในช่วงเริ่มต้น เนื่องจากสัมพันธ์กับช่วงเวลาที่ยุงข้าวไม่ได้อยู่เริ่มมีการผสม และต้องได้รับการซ่อมแซม และการที่ได้รับอิทธิพลเรื่องการใช้อิฐดินดิบจากหมู่บ้านใกล้เคียงจึงทำให้เกิดความนิยมขึ้นในหมู่บ้านหนองเงินดังกล่าวและมีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนไปเป็นโครงสร้างอิฐในอนาคต

ภาพที่ 7: การใช้กำแพงอิฐรูปตัว L และ ตัว U ที่ยาวไม่เท่ากัน สำหรับยื่นขาที่วางเข้ามุมของผนังที่ดิน ยื่นขาทั้งสองแห่งแสดงให้เห็นถึงความเข้าใจในธรรมชาติของวัสดุที่สัมพันธ์กับการปิดล้อม โดยมีวัตถุประสงค์ด้านการใช้งานเป็นสำคัญ แต่ผลพลอยได้ที่ได้รับเกิดเป็นภาษาของงานสถาปัตยกรรมที่มีสุนทรียภาพจากน้ำหนักของวัสดุสองชนิด

ภาพที่ 8: ลักษณะของเรือนที่ใช้ผนังอิฐดินดิบรับน้ำหนัก (wall bearing system)

แต่สิ่งที่น่าสนใจคือเรือนที่ทำการซ่อมแซม หรือการแทนที่วัสดุโครงสร้างเดิม เนื่องจากเราสามารถเห็นการผสมผสานความรู้ทั้งสองแบบ โดยเกิดขึ้นเป็นลักษณะเฉพาะที่เกิดจากความพยายามหาความสมดุล และการทำงานร่วมกันระหว่างโครงสร้างอิฐและโครงสร้างไม้ โดยในเรือนหลายๆ หลังก็มีการใช้ผนังอิฐดินดิบเป็นโครงสร้างรับน้ำหนักทั้งที่เป็นแบบรับน้ำหนักเองโดยตรง และมีทั้งช่วยสร้างความมั่นคงให้กับเสาหรือวัสดุโครงสร้างไม้เดิม ในอีกแง่หนึ่งนั้นก็ไปสัมพันธ์กับการสร้างกำแพงในการปิดล้อมเพื่อเพิ่มพื้นที่ในการใช้งานอีกด้วย โดยผนังอิฐดินดิบนี้จะเป็นส่วนรองรับน้ำหนักในบริเวณชั้นล่าง หรือไม่ก็เป็นผนังอิฐดินดิบทั้งชุดหากมีชั้นสอง ซึ่งในการลงพื้นที่ก็ไม่พบว่ามีการใช้โครงสร้างไม้เพื่อทำการรับน้ำหนักผนังอิฐ ในบางหลังนั้นใช้ผนังอิฐดินดิบนี้แทนเสาในการวางพาดโครงสร้างไม่ว่าจะเป็น คาน ตง หรือ ฝ้า หรือในบางหลังชั้นล่างเป็นอิฐแต่ชั้นบนยังคงลักษณะเรือนไม้เดิมเอาไว้ทุกประการ แต่ไม่ได้มีเพียงการสร้างหรือแทนที่โครงสร้างไม้ด้วยผนังอิฐดินดิบนั้นเพียงอย่างเดียวที่เกิดขึ้น เรายังพบว่าเกิด รายละเอียดต่างๆ ที่เป็นทั้งผลพลอยได้ และผลจากการตั้งใจออกแบบ ไม่ว่าจะเป็นการเจาะช่องเพื่อให้โครงสร้างไม้ยื่นออกมาเพื่อรองรับค้ำยันที่รับปลายหลังคา หรือการเจาะรูทะลุเพื่อเป็นโครงสร้างของชานระเบียงที่อยู่นอกบ้าน หรือแม้กระทั่งการเปลี่ยนฐานเสา

เป็นฐานอิฐเพื่อเพิ่มความแข็งแรงให้กับตัวโครงสร้างเดิม ซึ่งจากจุดนี้ทำให้เราเห็นว่าชาวบ้านมีความเข้าใจในลักษณะและคุณสมบัติของวัสดุทั้งในเรื่องของความแข็งแรง การรับน้ำหนัก จึงส่งผลต่อความนิยมซ่อมแซมเรือนโดยใช้ความแข็งแรงที่ได้รับจากผนังอิฐดินดิบนี้แทนที่โครงสร้างไม้ดั้งที่ได้กล่าวไป

รายละเอียด (detail) และเทคนิค (technic)

รายละเอียด หรือองค์ประกอบที่เกิดขึ้นจากการผสมผสานระหว่างโครงสร้างไม้กับโครงสร้างอิฐดินดิบ นอกจากความแข็งแรงทางด้านโครงสร้างที่มีมากขึ้นแล้ว รายละเอียดต่างๆ ที่เกิดขึ้นนี้ยังสะท้อนให้เห็นการปรับตัวและพัฒนาการทางความคิดที่ถ่ายทอดผ่านจากช่างฝีมืองานไม้ให้เปลี่ยนเป็นช่างฝีมือที่ทำารก่อสร้างด้วยอิฐดินดิบ ในหัวข้อดังกล่าวนี้ผู้ศึกษาจึงจะอธิบายรายละเอียดของการก่อสร้างในจุดต่างๆที่มีความน่าสนใจที่สะท้อนสู่การคล้อยตามปัญหาทางการก่อสร้างของหมู่บ้านหนองเงินแห่งนี้

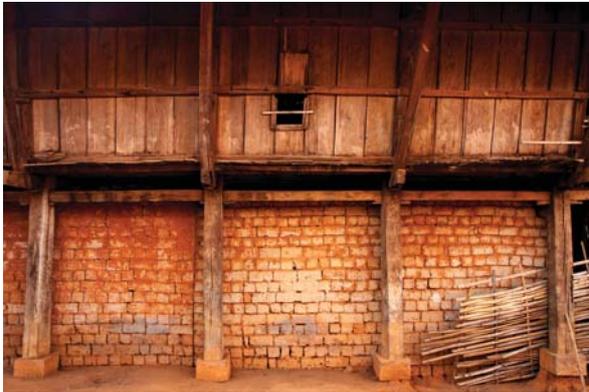
ลักษณะของรายละเอียดในการก่อสร้างของเรือนพื้นถิ่นบ้านหนองเงินนี้ เราสามารถแบ่งออกตามลักษณะของการทำงานของโครงสร้างคือ มีทั้งแบบที่ทำงานระบบเดียวคือ ไม้ทั้งหมด หรืออิฐดินดิบทั้งหมดซึ่งมีข้อสังเกตที่น่าสนใจกับลักษณะของการที่เป็นโครงสร้างแบบระบบเดียวนี้คือหากเป็นไม้จะเป็นเรือนที่ได้สร้างมาในช่วงเริ่มต้น แต่หากเป็นอิฐดินดิบจะเป็นการสร้างขึ้นมาใหม่ในช่วงเวลาใกล้เคียงปัจจุบัน โดยในหัวข้อนี้จะขอยุ่ถึงในอีกส่วนหนึ่งคือ รายละเอียดของระบบที่ทั้งสองระบบนั้นได้ทำงานร่วมกันระหว่างอิฐกับไม้ ซึ่งเป็นเรือนที่มีความก้ำกึ่งระหว่างเก่าใหม่ และมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่ควรทำการศึกษา

รายละเอียดแบบการเสริมความแข็งแรงให้กับเสา

โดยลักษณะของรายละเอียดดังกล่าวนี้มีลักษณะในเชิงของความสัมพันธ์ระหว่างอิฐดินดิบและไม้ที่ไม่มากนัก โดยมีโครงสร้างหลักเป็นโครงสร้างที่เป็นไม้เดิม โดยมีการเพิ่มเติมแนวอิฐดินดิบเข้าไปคือเป็นการสร้างความแข็งแรงให้กับตัวเสาไม้ที่เริ่มมีการผุพังไปตามเวลา ในลักษณะของการก่ออิฐดินดิบนั้นเพื่อประคองให้เสานั้นมีความแข็งแรงและตรงขึ้น หรือในลักษณะที่เป็นการเสริมฐานเสาที่จากเดิมจะสัมผัสกับพื้นดินโดยตรง ซึ่งทำให้รับความชื้นอันเป็นต้นเหตุให้เสานั้นมีการผุพัง และมีอายุการใช้งานที่ไม่ยาวนาน โดยลักษณะความสัมพันธ์ของโครงสร้างไม้และอิฐดินดิบในลักษณะนี้ไม่ได้มีความซับซ้อนแต่อย่างใด

รายละเอียดแบบการแทนที่โครงสร้างเดิม

เนื่องจากปัจจัยหนึ่งที่สำคัญและส่งผลต่อรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของตัวเรือนนั้นคือการซ่อมแซมโครงสร้างเดิมคือโครงสร้างไม้ โดยวิธีการก็คือใช้กำแพงอิฐดินดิบในการรับน้ำหนักโครงสร้างแทนโครงสร้างเดิมที่เป็นไม้ไปเลย กล่าวอย่างง่าย คือ การใช้ระบบผนังรับน้ำหนัก (wall bearing system) แทนระบบแบบเสา (skeleton frame system) โดยมีทั้งแบบที่เป็นการแทนที่ทั้งชั้น และแบบที่ผสมไปกับโครงสร้างเดิมคือมีทั้งเสาและผนังรับน้ำหนัก

ภาพที่ 9: การผสมผสานโครงสร้างไม้และโครงสร้างอิฐ

ภาพที่ 10: รายละเอียด (detail) ที่เกิดขึ้นจากการทำงานร่วมกันของไม้และอิฐ

ภาพที่ 11: การก่อสร้างเสริมเป็นฐานเสา (รูปล่าง)

ภาพที่ 12: การก่อสร้างเสริมเป็นฐานเสา

ภาพที่ 13: รายละเอียดแบบการผสมแนวอิฐดินดิบเข้ากับ
โครงสร้างเสารับน้ำหนักเดิม

ภาพที่ 14: การเว้นช่องเพื่อให้โครงสร้างไม้สามารถยื่นมารองรับ
ไม้ค้ำยันหลังคาได้

ภาพที่ 14: การยี่นโครงสร้างออกมาเพื่อสร้างเป็นพื้นที่ชานเรือน

ภาพที่ 15: ลักษณะของช่องเปิดที่เกิดจากการก่ออิฐในรูปแบบใหม่

รายละเอียดแบบการสร้างพื้นที่เพื่อการรองรับโครงสร้างเดิม

ลักษณะของหัวข้อนี้มีความใกล้เคียงกับการสร้างแทนที่โครงสร้างเดิมในหัวข้อที่ผ่านมา แต่ลักษณะของรายละเอียดนี้จะมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างการทำงานของโครงสร้างเดิมไม่ทำงานร่วมกันกับโครงสร้างผนังอิฐดินดิบในการทำหน้าที่เป็นจุดรองรับ (support) แทนที่เสา หรือคาน โดยส่วนมากจะสะท้อนออกมาจากพื้นที่ภายในที่ยังคงเป็นพื้นไม้แบบเดิม หรือแม้กระทั่งลักษณะของการเจาะรูเพื่อยื่นโครงสร้างออกไปเพื่อทำการยื่นไปรับ โครงสร้างในส่วนอื่นเช่น ค้ำยันหลังคา แม้กระทั่งการเอาไว้วางของ หรือ การยื่นโครงสร้างออกมาเพื่อทำเป็นชายระเบียง ของตัวเรือน

รายละเอียดในการสร้างช่องเปิด

เนื่องจากข้อจำกัดในการใช้ลักษณะโครงสร้างแบบผนังอิฐดินดิบจึงทำให้การเปิดช่องเปิดในลักษณะเดียวกันกับการใช้โครงสร้างไม้ไม่สามารถกระทำได้จึงพบเห็นลักษณะของการออกแบบช่องเปิดที่สัมพันธ์กับวิธีการก่ออิฐเราจึงสามารถพบรูปแบบช่องเปิดที่มีความหลากหลายมากขึ้น ในเรือนของชาวหมู่บ้านหนองเงินที่เกิดจากธรรมชาติของวัสดุทั้งสองลักษณะ

จากการเข้าสำรวจภาคสนามหมู่บ้านหนองเงิน ได้นำมาซึ่งข้อสังเกตที่น่าสนใจสำคัญประการหนึ่ง คือ การใช้วัสดุอิฐดินดิบในการก่อสร้างร่วมกับโครงสร้างไม้ตามรายละเอียดเนื้อหาข้างที่กล่าวมา ซึ่งแท้จริงแล้วหากมองเปรียบเทียบกับชุมชนหรือหมู่บ้านอื่นๆ ในพื้นที่ของเมืองเชียงตุงเองนั้น การนำวัสดุอิฐดินดิบมาใช้พบเห็นได้บ้างโดยทั่วไป แต่ลักษณะของการนำมาใช้เป็นเพียงองค์ประกอบบางส่วน ของเรือน หรือมีให้เห็นบ้างในบางเรือนที่นำมาใช้เป็นวัสดุหลักในการก่อสร้างซึ่งถือว่าเป็นสัดส่วนที่ไม่มากนัก ต่างจากที่พบในหมู่บ้านหนองเงินซึ่งอิฐดินดิบนั้นถูกนำมาใช้เป็นวัสดุหลักโดยทั่วไป ตั้งแต่องค์ประกอบของหมู่บ้านอย่างแนวรั้วทางเดินภายในหมู่บ้าน กำแพงที่แบ่งกันอาณาเขตของเรือนแต่ละหลังหรือก่อขึ้นมาเพื่อกั้นเป็นขอบเขตพื้นที่เพื่อใช้สอยรองรับการใช้งานบางอย่างที่เฉพาะเจาะจง เช่น ลานเอนกประสงค์ แปลงเกษตร พื้นที่กองเก็บของหรืออุปกรณ์ต่างๆ พื้นที่เลี้ยงสัตว์ รวมถึงองค์ประกอบโดยรอบเรือนอย่างบ่อน้ำ และยุงข้าวก็พบเห็นการนำอิฐดินดิบนี้มาใช้เป็นวัสดุหลักด้วยเช่นกัน ภาพของหมู่บ้านหนองเงินนั้นจึงมีลักษณะที่แตกต่างออกไปอย่างชัดเจนจากหมู่บ้านอื่นๆ

4. สรุป

จากข้อสันนิษฐานหนึ่งว่าอาจเป็นเพราะลักษณะของกลุ่มชาติพันธุ์ของคนในหมู่บ้านที่เป็นกลุ่มชาวไทยเหนือจึงรับเอาภูมิปัญญาการสร้างบ้านก่อด้วยดินติดพื้นอย่างชาวจีนจนเป็นที่นิยมแพร่หลายทั่วไปทั้งหมู่บ้าน หรือด้วยสาเหตุอื่นใดก็ตาม ข้อเท็จจริงประการหนึ่งคือ พื้นที่ข้างเคียงนั้นพบเห็นบ่อน้ำซึ่งเกิดจากการขุดนำดินมาทำเป็นอิฐดินดิบนี้อยู่ทั่วไป รวมทั้งในหมู่บ้านอื่นๆ เรือนที่ก่อสร้างในภายหลัง ไม่ว่าจะเป็นเพียงการซ่อมแซมต่อเติมหรือเป็นเรือนซึ่งสร้างขึ้นใหม่นั้น ได้พบเห็นว่ามีการใช้อิฐดินดิบนี้เป็นวัสดุก่อสร้างแทนการใช้ไม้เป็นจำนวนมาก แสดงให้เห็นถึงค่านิยมที่เริ่มเปลี่ยนแปลงไป หากสังเกตในรายละเอียดจะพบได้ว่า แต่เดิมการประสานรอยต่อของอิฐดินดิบเข้าด้วยกันนั้นวัสดุที่ใช้มักเป็นเนื้อดินในลักษณะเดียวกันกับที่ใช้ทำก้อนอิฐอย่างที่เราพบเห็นในหมู่บ้านหนองเงิน แต่ภายหลังมีการใช้คอนกรีตเป็นวัสดุก่อตามแบบการก่อสร้างปัจจุบันเสียเป็นส่วนใหญ่

องค์ประกอบอื่นๆ เช่น พื้นลานส่วนซีกล่าง หรือบันไดที่เปลี่ยนระดับขึ้นพื้นเรือนชั้นล่างจากลานบ้านที่มีชั้นบันไดไม่มากนัก รวมทั้งส่วนที่เป็นคานทับหลังหรือกรอบของช่องเปิดต่างๆ ก็เริ่มเห็นการนำคอนกรีตเข้ามาใช้เป็นวัสดุสำคัญอีกอย่างหนึ่ง ส่งผลให้รูปแบบทางสถาปัตยกรรมนั้นเริ่มมีการเปลี่ยนไปในรายละเอียดด้วยเช่นกัน

สาเหตุคงเป็นไปตามพลวัตที่เปลี่ยนแปลง จากวัสดุหลักในการก่อสร้างที่ใช้ไม้และอิฐดินดิบ ซึ่งมีภูมิปัญญาในวิธีการก่อสร้างสอดคล้องต่อแนวคิดและวิถีชีวิตตามทำเลที่ตั้ง ก่อให้เกิดสุนทรียภาพอันสวยงามแฝงไว้ในเรือนและกายภาพของชุมชนอย่างที่พบเห็นจากการได้เข้าสำรวจภาคสนาม ณ หมู่บ้านหนองเงิน เมืองเชียงตุง เมียนมาร์นี้ จึงอาจเป็นที่น่าเสียดายหากลักษณะเฉพาะของรูปแบบสถาปัตยกรรมดังกล่าวจะเลือนหายไปโดยไม่ได้มีการบันทึกหรือบอกกล่าวไว้ให้สามารถสืบค้นกันภายหลัง บทความนี้จึงเป็นเพียงความพยายามในการเริ่มต้นอธิบายถึงคุณค่าทางภูมิปัญญาผ่านรายละเอียดเนื้อหาจากการเลือกใช้วัสดุซึ่งผสมผสานอยู่ร่วมกันระหว่างวัสดุไม้และอิฐของหมู่บ้านหนองเงินแห่งนี้

5. บรรณานุกรม

- โครงการบ้านดิน อัครมวงศ์สนิท. คู่มือบ้านดินฉบับกระเปาะ. สืบค้นเมื่อวันที่ 23 กรกฎาคม 2552 จาก <http://www.baandin.org>
- จงรักษ์ นุ่นชู และ ญัฐพงศ์ รังสิมันตุชาติ. (2547). การศึกษาคุณสมบัติของอิฐดินดิบเพื่อการก่อสร้างบ้านดินโครงการนวิศวรรรม สาขาวิศวรรรมโยธา คณะวิศวรรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
- Alfred Molon, **O2 Mountain house with mud bricks walls**, accessed April 18th, 2014, available from <http://www.molon.de/galleries/China/Yunnan/Misc/img.php?pic=2>
- Taylor, C. R. **Building for Free with Alternative Natural Materials**. Retrieved on 23 January 2009 from www.countrysidemag.com
- สัมภาษณ์ ภาควิ วงศ์สุวรรณ, นักศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น, 31 มีนาคม 2557.
- สัมภาษณ์ เกรียงไกร เกิดศิริ, อาจารย์ผู้สอนในหลักสูตรปริญญาคุษภูิบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 17 ธันวาคม 2556.

Wood and clay brick in construction of Tai-Nua's houses Nhong-Nguen village, Kengtung, Myanmar

Adisorn Srisaowanan, Ph.D. Candidate
Janeyut Lorchai, Ph.D. Candidate
Kritsada Arnprothong, Ph.D. Candidate

Vernacular Architecture Program
Faculty of Architecture, Silpakorn University

Abstract

Nhong-Nguen is a village of Tai-Nua community which located on the outskirts of Kengtung (or Chiang Tung), a town of the Republic of the Union of Myanmar. According to the fieldwork surveying, there is a noticeable character of the dwelling that is different from the other villages. In this village, “clay brick” and “wood” were used together as construction materials, these notices became a very interesting question, particularly in terms of their origin and the relationship between both materials. From the information and environmental researched, we could hypothesize that because of the influent of Southern China culture that clay brick is regularly used for building houses. Besides, from interviewing with some local dwellers, wood is much more difficult to buy and higher cost in present.

In details of studying, two main issues that show the relationship of clay brick and wood are revealed. First, the planning character of the house that comes from using both materials. Clay brick wall was built to define functional space by 3 methods that are “wall was built without joining the existed wood structure”, “wall was built to replace the existed wood structure” and “wall was built as a new house. Another issue is about details and techniques of construction that influence to the character of building by its natural qualification in terms of strength and well combining with the former structure.

Keywords: Brick / Wood / Timber Structure / Material / Tasks / Form / Space / Character / Wisdom / Vernacular House

